

Temanotat

Usbekistan: Situasjonen for returnerte asylsøkere

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

© Landinfo 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivaretatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

This report describes the situation upon return for Uzbek citizens who have been asylum seekers in a Western country. Up until late 2014 the sources that Landinfo consulted during several fact-finding missions to Central Asia did not have any concrete evidence of returned asylum seekers without a political or religious background in Uzbekistan being arrested and sentenced upon return. However, their opinion was that this could easily happen. In December 2014 six former asylum seekers to Norway were sentenced to 12 and 13 years of prison in Uzbekistan for inter alia anti-constitutional activity, according to the Uzbek Criminal Code. Several sources have given their analysis of the sentence of the six convicted persons and what implications this sentence may have for other returnees to Uzbekistan.

A few changes to the better in Uzbekistan have been noted after Shavkat Mirziyoyev became president in December 2016. The changes are still new and limited, and it is difficult to assess what impact they will have upon the situation of the population.

SAMMENDRAG

Notatet tar for seg retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært asylsøkere i et vestlig land. Fram til slutten av 2014, hadde kilder Landinfo har konsultert gjennom en rekke informasjonsinnhentesreiser ikke informasjon om konkrete tilfeller av arrestasjoner og domfellelser av returnerte asylsøkere som var uten politisk eller religiøs profil, selv om kildenes vurdering var at dette var noe som kunne skje. I desember 2014 ble seks tidligere usbekiske asylsøkere som var returnert fra Norge domfelt for blant annet antikonstitusjonell virksomhet etter usbekisk straffelov. De seks fikk 12 og 13 års fengsel. Notatet gjengir aktuelle kilders tolkninger av dommen og hva dommen eventuelt kan ha å si for andre usbekere som returnerer til Usbekistan.

Etter at Shavkat Mirzijojev ble lovlig valgt som president i desember 2016, har det skjedd en del positive endringer i det usbekiske samfunnet. Det fortsatt vanskelig å si hvor stor virkning disse endringene vil ha for befolkningen.

INNHold

1. Innledning	6
1.1 Kildesituasjonen	7
2. De seks domfelte tidligere asylsøkerne fra Norge	8
2.1 Bakgrunn	8
2.2 Tiltalebeslutningen og dommen mot de seks.....	8
3. Fjernsynsfilmen om asylsøkerne fra Norge	10
4. Retursituasjonen for usbekere sett i lys av dommen mot de seks	11
4.1 De dømtes aktivitet i Norge.....	11
4.2 Arbeidssøkende vs. asylsøkere.....	12
4.3 De som returnerer til Usbekistan med religiøst materiale	13
4.4 Spesielt om sikkerhetstjenesten (SNB).....	14
4.5 Generell mistanke mot alle som har vært i Norge?	15
4.6 Informanter i det usbekiske miljøet	17
4.7 Utpressing.....	18
4.8 Personer med kobling til personene som er domfelt	18
5. Referanser	19
5.1 Skriftlige kilder.....	19
5.2 Muntlige kilder	19

1. INNLEDNING

Landinfo har gjennom lengre tid forsøkt å innhente informasjon om situasjonen for asylsøkere som har blitt returnert til Usbekistan etter at de har fått avslag på asylsøknader i europeiske land. Bakgrunnen for temaet er menneskerettighets-situasjonen i landet, som beskrives som svært bekymringsfull, myndighetenes overvåking og mistenksomhet mot befolkningen, samt fraværet av internasjonal nærvær som kan rapportere om forholdene i landet.¹

Spørsmålet om situasjonen ved retur ble ytterligere aktualisert med fengslingen av seks tidligere asylsøkere i Norge som returnerte til Usbekistan i 2014. Disse ble den 24. desember 2014 dømt til 12 og 13 års fengsel etter § 159 (angrep på den konstitusjonelle ordenen av Republikken Usbekistan), § 244 andre ledd (tilhørighet til ekstremistgrupper, separatistiske, fundamentalistiske eller andre forbudte organisasjoner, ledelse eller deltakelse i dem) (Ferghana News 2014).

11. desember 2014, forut for domfellelsen, ble en lokalprodusert «dokumentarfilm» om de siktede asylsøkerne vist på en usbekisk nasjonal fjernsynskanal.

Landinfo har forsøkt å kartlegge hva som ligger til grunn for arrestasjonene og domfellelsene av de seks tidligere asylsøkerne gjennom møter med flere kilder, blant andre en menneskerettighetsarbeider og Usbekistan-ekspert fra den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial, Sentral-Asia-eksperten Steve Swerdlow fra Human Rights Watch (HRW) og en usbekisk menneskerettighetsaktivist i Frankrike. Disse møtene ble holdt i 2015 og 2016.

Det knytter seg fortsatt mange spørsmål til dommen mot de seks fra 2014 og hvilken betydning dommen har for andre usbekeres situasjon ved en eventuell retur til Usbekistan. Notatet inneholder derfor mye detaljert informasjon om dommen og tolkningen av denne.

Spørsmålene som ble stilt til kildene dreide seg om omstendighetene rundt de seks som ble fengslet, og hvordan fengslingene kan påvirke situasjonen for andre asylsøkere som returnerer til Usbekistan. Ett spørsmål er hvorvidt det å ha søkt asyl i utlandet i seg selv er et forhold som kan sette asylsøkere i fare ved retur til hjemlandet, dersom usbekiske myndigheter blir gjort kjent med at vedkommende har vært i utlandet som asylsøker. Et annet er hvorvidt usbekiske myndigheter vil få kjennskap til hvem av sine borgere som har søkt asyl i utlandet, og, i så tilfelle, hvordan de blir gjort kjent med det. Et tredje gjelder hva som er konsekvensene av at usbekiske myndigheter vet hvilke borgere som har vært ute av landet som asylsøkere. Hvilke eventuelle farer kan asylsøkerne settes i ved at de blir returnert? Alle disse spørsmålene forsøkes besvart i notatet i kapittel 4.

Dette temanotatet er ett av to notater som er oppdateringer av Landinfos tidligere temanotat *Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for*

¹ UNHCR måtte stenge sitt kontor i Tasjkent i 2006, etter at de ikke lenger fikk tillatelse til å drive kontoret. Utestengelsen av UNHCR kom som en reaksjon på det internasjonale samfunnets krav om en gransknings-kommisjon av en hendelse i byen Andizjan hvor mellom 500 og 1000 personer ble drept (se fotnote 2). Medarbeidere i Human Rights Watch (HRW) har i perioder blitt nektet innreisetilatelse, og kontoret har ikke fungert siden 2008. I mars 2011 mistet også HRW sin registrering (HRW 2011). En rekke nyhetsbyråer har stengt sine virksomheter.

returnerte asylsøkere, opprinnelig utgitt 29. september 2017. Den andre oppdateringen er *Usbekistan: Overvåking av befolkningen og utsatte grupper* (Landinfo 2018).

Om den generelle retursituasjonen i Usbekistan, se *Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode* (Landinfo 2017).

1.1 KILDESITUASJONEN

Det foreligger ingen skriftlige rapporter fra menneskerettighetsorganisasjoner som omhandler den generelle retursituasjonen for usbekiske borgere som har søkt asyl i utlandet, og som etter avslag blir returnert til Usbekistan. Human Rights Watch (HRW) har skrevet en rapport om retursituasjonen for de asylsøkerne som reiste ut som følge av hendelsen i Andizjan i mai 2005² (HRW 2008). Personene som omtales i rapporten har imidlertid alle hatt en eller annen forbindelse til Andizjan-hendelsen, hvilket skiller dem fra andre usbekere som returnerer. Det har ikke vært lignende hendelser i Usbekistan i ettertid av det som skjedde i Andizjan. Fortsatt nevnes hendelsen av kilder som en «før og etter»-hendelse. Situasjonen i Usbekistan ble tilspisset etter Andizjan i den forstand at samfunnet ble mye mer lukket enn tidligere, og overvåkingen av befolkningen ble intensivert.

Landinfo har ønsket å få informasjon om situasjonen for de som ikke har vært innblandet i verken religiøse eller politiske forhold i Usbekistan før utreise, og som etter avslag på sine asylsøknader har blitt returnert til Usbekistan. Det er imidlertid svært få menneskerettighetsorganisasjoner til stede i Usbekistan som kan rapportere om forholdene, og som eventuelt kan følge opp situasjonen for de som returnerer.

UNHCR skrev i sine anbefalinger fra mars 2006 følgende om retur av asylsøkere som har fått negativt vedtak: «Return to Uzbekistan should be weighed with extreme caution and care» (UNHCR 2006, s. 102). Dette ble publisert etter at usbekiske myndigheter påla dem å legge ned sitt kontor i Tasjkent.

Mye av innholdet i dette notatet baserer seg på tidligere tjenestereiser til Usbekistans naboland: besøk i Bisjkek og Osj i Kirgisistan årene 2007–2016, besøk i Almaty og Tsjimkent i Kasakhstan i 2010 og 2014 og siste reise til Almaty i november 2017. Landinfo har lagt informasjonsinnhentingsreisene til Usbekistans naboland, og ikke besøkt Usbekistan, på grunn av vanskeligheter med å få visum, i tillegg til at aktuelle kilder kan være redde for å snakke åpent. Informasjonsinnhenting fra Usbekistan er utfordrende siden det er svært få frivillige organisasjoner i landet, og også svært lite internasjonalt nærvær. Det har imidlertid vist seg at kildene Landinfo møter i nabolandene kan gi mye verdifull informasjon om forholdene i Usbekistan.

Mange av kildene Landinfo har hatt møter med i Kirgisistan og Usbekistan er anonymisert av hensyn til kildenes egen sikkerhet.

² Usbekiske sikkerhetsstyrker slo hardt ned på et folkelig opprør i byen Andizjan 13. mai 2005. Foranledningen for opprøret var en bevæpnet gruppe som hadde brutt seg inn i Andizjan fengsel og sluppet fri 200 fanger 12. mai. En gruppe sivile samlet seg etter stormingen av fengslet og protesterte mot sosiale forhold og en elendig økonomi i landet, samtidig som de protesterte mot fengslingen av 23 forretningsmenn som ble arrestert i 2004. Forretningsmennene var anklaget for medlemskap i en religiøs gruppe (Akramiya, av myndighetene ansett som ekstremister), samt antikonstitusjonell virksomhet. De 23 forretningsmennene var suksessrike og drev en del sosiale foretak i byen. Ifølge International Crisis Group finnes det ingen bevis for at de 23 forretningsmennene drev hverken religiøs eller anti-konstitusjonell virksomhet. I alt ble ca. 750 personer drept da usbekiske innenriksstyrker gikk inn blant demonstrantene. De fleste av de drepte var sivile, og blant dem mange barn (ICG 2005; ICG 2006).

Noe av informasjonen som presenteres i notatet daterer seg flere år tilbake i tid. Når den likevel er tatt med i dette notatet, er det fordi Landinfo mener informasjonen fortsatt er aktuell. Landinfo har også inkludert annen offentlig tilgjengelig informasjon om forholdene ved retur til Usbekistan.

2. DE SEKS DOMFELTE TIDLIGERE ASYLSØKERNE FRA NORGE

2.1 BAKGRUNN

Den 11. desember 2014 viste en fjernsynskanal i Usbekistan en 35 minutter lang dokumentar-/propagandafilm med tittelen *Forræderi*. I filmen vises ni usbekiske borgere som har vært i Norge og som var siktet for å være «medlemmer av en ekstremistisk gruppe». Filmen dreier seg kun om en gruppe usbekiske borgere som har oppholdt seg i Norge og de aktivitetene de angivelig bedrev under oppholdet. Imidlertid opplyses det at alle de siktede kom til Norge for å jobbe, og at de avga falske asylforklaringer til norske utlendingsmyndigheter i den hensikt å kunne få arbeidstillatelse. Filmens retorikk er også rettet mot norske myndigheter. Hvor det ifølge en usbekisk menneskerettighetsaktivist (møte, Frankrike 2015) blant annet hevdes at Norge er blitt et land med grobunn for religiøse ekstremistiske organisasjoner og at «kriminelle» får formalisert oppholdstillatelse i Norge, for deretter å reise til muslimske land. Det går videre fram av filmen at noen returnerer til Usbekistan under dekke av å være «deporterte», for så å gjennomføre «ekstremistiske aksjoner».

Ifølge opplysninger fra Utlendingsnemnda (møte, januar 2015) omhandler filmen både personer som tidligere har fått beskyttelse i Norge, men som likevel har reist tilbake, og personer som har returnert etter å ha fått avslag på sin asylsøknad, både frivillig med støtte fra IOM og som har blitt uttransportert av politiet med tvang.

Ankesaken mot de seks ble avvist av Tasjkent fylkesrett 12. februar 2015 (Memorial, e-post mars 2015). Sakene har ikke blitt anket til Høyesterett.

2.2 TILTALEBESLUTNINGEN OG DOMMEN MOT DE SEKS

Den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial fikk tidlig tilgang til dommen, og har videreformidlet informasjonen i dommen til Landinfo (møte i Oslo, februar 2015).

Tiltalebeslutningen ble godkjent av riksadvokaten i Usbekistan 15. september 2014. Etterforskningen ble gjennomført av den sentrale etterforskningsetaten ved Innenriksdepartementet. 9. juni 2014 ble det opprettet straffesak mot en av de omtalte asylsøkerne, som ble anklaget for deltakelse i en forbudt religiøs ekstremistisk organisasjon (jf. usbekisk straffelov, § 244 første ledd).

Ifølge tiltalebeslutningen omfatter straffesaken i alt ni personer bosatt i Tasjkent by og i Tasjkent fylke. Seks av de tiltalte var anklaget for forsøk på å undergrave Usbekistans konstitusjonelle styre (usbekisk straffelov, § 159 tredje ledd bokstav b), spredning av opplysninger som utgjør fare for samfunnssikkerhet (§ 244-1 tredje ledd bokstav a) og deltakelse i en forbudt religiøs ekstremistisk organisasjon (§ 244-2 første ledd). Én av

de seks var også anklaget for smugling av trykksaker med propaganda om ekstremisme og fundamentalisme (§ 246 første ledd) og én var anklaget for ulovlig passering av Usbekistans grense (§ 233 andre ledd bokstav b).

Tre andre personer var anklaget for å ha unnlatt å melde fra om forbrytelsen (§ 241 andre ledd). 2. desember 2014 besluttet Tasjkent fylkesrett å henlegge straffesaken mot disse tre i forbindelse med et amnestivedtak av 14. november 2014.

Ifølge opplysninger fra etterforskningen eksisterte en religiøs forening for arbeidsinnvandrere fra Usbekistan i Oslo i perioden fra sommeren 2010 til januar 2014. Foreningen bygget sin virksomhet på ideene til Turkestans islamistiske bevegelse og drev med forberedende arbeid til jihad i Usbekistan, i den hensikt å etablere en islamsk stat. Alle de tiltalte, som ifølge etterforskningen var medlemmer av denne gruppen, er i etterforskningsdokumenter beskrevet som medlemmer av Turkestans islamistiske bevegelse.³

Av dommen går det fram at medlemmene i denne organisasjonen bodde i Oslo og jobbet sammen, at de hadde regelmessige møter der de snakket om religion og annet, i tillegg til at de «svartmalte det demokratiske styret i Usbekistan». I dommen vises det videre til at av og til brukte gruppen en bærbar PC som tilhørte en av de seks. Her så de jihad-relatert videomateriale på usbekisk fra Turkestans islamistiske bevegelse. De lastet ned religiøs informasjon fra Internett, og distribuerte dette lesestoffet. Lesestoffet var produsert av blant andre Tohir Yo'ldoshev,⁴ Obidkhon Nazarov og Abduvali Mirzajev.⁵ Etter at en av de seks domfelte var kommet tilbake til Usbekistan etter oppholdet i Norge, ble bærbare PCer og smarttelefoner beslaglagt, og her ble det religiøse materialet funnet. Materialet skal ifølge dommen være ulovlig innført til Usbekistan, og dannet dermed grunnlaget for anklage om smugling.

I saken finnes det ingen andre beviser på ekstremistisk virksomhet, ifølge Memorial (møte i Oslo, februar 2015).

Den 24. desember 2014 erklærte Tasjkent fylkesrett seks av de ni tiltalte skyldige etter alle tiltalepunktene og dømte dem til fengselsstraffer fra 12 til 13 år. Tiltalen mot de resterende tre ble frafalt etter at disse fikk amnesti.

Ifølge dommen påstår alle de tiltalte, unntatt én, at de under etterforskningen ble presset til å avgi forklaringer, og fem av de seks opplyser at de har blitt utsatt for tortur. Torturen mot de seks er også omtalt av Ferghana News (2014; 2015).

I tillegg til de ni tiltalte, omtaler dommen 20 personer med fullt navn og 12 bare med fornavn. Det går videre fram av dommen at de tiltalte erkjenner delvis straffeskyld ved at de innrømmer at de om kveldene i Norge holdt møter hvor de snakket om Koranen,

³ Turkestans islamistiske bevegelse er i realiteten det samme som bevegelsen Islamic Movement of Uzbekistan (HRW, møte i Oslo februar 2015). Bevegelsen var svært aktiv i Usbekistan i 1990-årene og begynnelsen av år 2000, men har etter hvert fått mindre betydning. IMU er definert som en terrororganisasjon og har stått på amerikanske myndigheters liste over terrororganisasjoner siden 2000 (U.S. Department of State u.å.).

⁴ Tohir Yo'ldoshev er en av grunnleggerne av Islamic Movement of Uzbekistan (IMU).

⁵ Abduvali Mirzajev og Obidkhon Nazarov er kjente imamer fra Usbekistan. Nazarov befinner seg i Sverige og ble utsatt for et angrep og skutt i den svenske byen Strömsund i februar 2012. Han lå i koma i to år etter attentatet. Nazarov var i opposisjon til regimet, og ble ansett som en fiende. Mirzajev forsvant fra en flyplass i Moskva i 1995 og har aldri blitt sett siden. Mirzajev ønsket ikke å følge Karimovs statsautoriserte form for islam og gikk sine egne veier. Han ble beskyldt for å være ekstremist og ble dermed sett på som en fiende (HRW, møte i Oslo februar 2015; RFE/RL 2017).

islamske prinsipper og islamsk historie. Gruppen satt dessuten sammen og leste i Koranen og så på videomateriale fra religiøse ledere.

En egen straffesak for brudd på forbudet mot homoseksuelle handlinger (usbekisk straffelovs § 120) ble skilt ut for separat prosess.

3. FJERNSYNSFILMEN OM ASYLSØKERNE FRA NORGE

Fjernsynsfilmene om de ni asylsøkerne (hvorav seks senere ble domfelt) som ble sendt i Usbekistan før domfellelsene fant sted, hadde tittelen *Forræderi*. Filmen fremstiller de fengslede asylsøkerne som landsforrædere som har levd i utlandet og fått feilaktige oppfatninger om Usbekistan. Ifølge Memorial (møte i Oslo, februar 2015) er det ikke første gang en slik propagandafilm har blitt vist i Usbekistan. Det som imidlertid er nytt, er at filmen handlet om asylsøkere som hadde vært i Norge. Det er første gang Norge og et vestlig land nevnes i en slik film. Tidligere har det vært sendt filmer som har omhandlet usbekiske borgere som har reist til tidligere sovjetrepublikker. Memorial pekte på at det kunne være en ny tendens at usbekiske myndigheter retter oppmerksomheten mot Vest-Europa. Landinfo kjenner imidlertid ikke til om det har vært vist tilsvarende filmer om usbekiske asylsøkere i Vest-Europa etter at denne filmen ble vist i 2014.

Ifølge Memorial og HRW (møter i Oslo, februar 2015) er fjernsynsfilmene på usbekisk, og retter seg dermed primært mot usbekere både i og utenfor Usbekistan. De gangene usbekiske myndigheter er interessert i å nå et bredere publikum, oversettes filmer og nyhetsinnslag til engelsk eller russisk. Dette skjedde for eksempel i forbindelse med hendelsen i Andizjan i 2005. Da ble det laget filmer som rettet seg mot publikum i utlandet. Filmer som omhandler straffesaker har blitt laget siden 1999, men de har da vært rettet mot et publikum i utlandet. Memorial og HRW mener at hensikten med filmene om de returnerte asylsøkerne fra Norge har vært å skremme befolkningen og advare folk mot å ha kontakt med ekstremistiske grupper og ideologier. I veldig mange tilfeller blir informasjon om slike straffesaker spredt på nyhetene, også i russiske nyhetskanaler. I tillegg brukes alternative nyhetskanaler, som sikkerhetstjenestens internettsider og nyhetssider for migranter. Ifølge HRW er filmene et eksempel som viser usbekiske myndigheters måte å skape et skille mellom «oss» og «dem» på, ved å vise hva illojalitet kan føre til. I fravær av andre trusler, brukes filmene som et redskap til å varsle om hva som kan skje hvis befolkningen ikke adlyder. Filmene kan tolkes som usbekiske myndigheters kontroll over befolkningen.

Memorial vet ikke hvorvidt budskapet i filmene om de seks (opprinnelig ni) usbekiske asylsøkerne også var rettet mot norske myndigheter. Filmene ble kjent for et stort publikum veldig raskt. Memorial tror imidlertid ikke filmene vil ha så store konsekvenser for situasjonen for andre asylsøkere som returnerer til Usbekistan. Straffesaken mot de seks har større konsekvenser, mener Memorial. De øvrige 32 som er nevnt i dommen kan eventuelt gi forklaringer som kan involvere enda flere personer. Memorial mener videre at påstanden om at det er usbekiske ekstremistiske grupper i Vest-Europa, kan skape presedens og brukes mot asylsøkere i andre land, for eksempel Sverige (møte i Oslo, februar 2015).

Memorial tror ikke filmen er rettet særlig mot statsansatte i Usbekistan eller at filmen betyr en strengere praksis mot innbyggerne. Memorial mener heller filmen er en del av et større propagandanarrativ, rettet blant annet mot mahallaene⁶, med en oppfordring om at de skal følge enda nøyere med på hva som skjer i den enkelte mahalla.

4. RETURSITUASJONEN FOR USBEKERE SETT I LYS AV DOMMEN MOT DE SEKS

4.1 DE DØMTES AKTIVITET I NORGE

De seks domfelte usbekerne har alle under etterforskningen uttalt at de kom til Norge for å jobbe, ikke fordi de hadde noe å frykte i Usbekistan. De seks skal imidlertid ha drevet en viss religiøs aktivitet mens de var i Norge, siden de har hatt samlinger om kveldene, sett på religiøse filmer og lest i Koranen sammen. De seks har blant annet blitt dømt for å ha tilhørt organisasjonen Turkestans islamistiske bevegelse. Dette navnet brukes synonymt med Islamic Movement of Uzbekistan (HRW; Memorial, møter i Oslo februar 2015). Ifølge Memorial er det uklart hva disse påstandene bygger på. Memorial mener det er klare indikasjoner på fabrikkeringer i dommene. HRW hevder at rettsprosessen for en stor del bygger på informasjon fra informanter, og mener at personer som har hatt noen som helst forbindelse med de dømte kan være i risikogruppen for videre reaksjoner. Memorial og den usbekiske menneskerettighetsaktivisten (møte i Oslo, februar 2015; møte i Frankrike, februar 2015) antydnet at den som ble arrestert først kan ha gitt opplysninger om de andre i gruppen. Dette er imidlertid kun spekulasjoner. Memorial viste til at 32 personer er nevnt i dommen, hvorav 20 med fullt navn og 12 bare med fornavn.

Memorial opplyste at det ikke var noe konkret i dommen om det faktiske forholdet som de var anklaget for. Et tiltalepunkt som sier at noen hadde overført penger til ulovlige organisasjoner, er kun basert på påstander. Flere av påstandene er uten bevis. Den eneste befestede anklagen er at én av de dømte har innført noen filmer som han ikke fortollet. Det finnes ingen andre bevis som underbygger det de tiltalte har sagt. To av de dømte erkjente at de hadde ulovlig materiale på PC og mobil. Én av dem hadde denne informasjonen med fra Norge, og én hadde lastet ned dette i Usbekistan. Det å se på film sammen i en gruppe blir tolket som distribusjon. De erkjente ikke straffeskyld for å være medlemmer av en religiøs ekstremistgruppe eller en kriminell gruppe, heller ikke at de ønsket å endre Usbekistans styre for å etablere en islamsk stat, og heller ikke at de har spredt forbudt religiøst materiale eller at deres møte i Oslo har hatt noe med dette å gjøre (Memorial, møte i Oslo februar 2015).

Både Memorial og HRW (møter i Oslo, februar 2015) tolket anklagen og domfellelsene av de seks slik at de dømte verken drev noen form for politisk sensitiv aktivitet i Usbekistan eller var i myndighetenes søkelys før de forlot landet og reiste

⁶ Mahalla-systemet er beskrevet i Landinfos temanotat om overvåking av befolkningen og utsatte grupper (Landinfo 2018). Mahalla er et usbekisk begrep for «nabolag» og består av komiteer som rapporterer oppover i myndighetssystemet om hva befolkningen i den enkelte mahalla foretar seg (HRW 2003, s. 5; informasjon fra informasjonsinnhentesreiser til Kirgisistan og Usbekistan 2015–2017).

til Norge. Også den usbekiske menneskerettighetsaktivisten (møte i Frankrike, februar 2015) opplyste at de domfelte ikke kom til Norge for å bosette seg der for alltid, men for å tjene penger slik at de etter en periode kunne reise tilbake til Usbekistan.

4.2 ARBEIDSSØKENDE VS. ASYLSØKERE

Under Landinfos informasjonsinnhentingsreiser til Kirgisistan (Bisjkek og Osj) i 2007 og 2008, uttalte kildene (lokale menneskerettighetsorganisasjoner, journalister og internasjonale organisasjoner) at det å søke asyl i utlandet ble ansett som en fiendtlig handling. Den gangen ble det opplyst at hvis usbekiske myndigheter ble gjort oppmerksom på at en person hadde vært asylsøker i utlandet, ville vedkommende kunne bli utsatt for reaksjoner. Dette har vært ulike kilders vurdering av situasjonen, men ingen kunne den gang vise til konkrete hendelser der dette har skjedd med returnerte asylsøkere. Landinfo har stilt spørsmål om hvorvidt det ville ha blitt kjent for resten av verden hvis noe skulle ha skjedd med returnerte asylsøkere

I møter med kilder under samme type reiser i perioden 2010–2017 har bildet vært mer nyansert, men mange kilder har ytret at usbekiske myndigheter følger med på personer som har vært ute av landet. Skillet mellom asylsøkere og arbeidssøkende har imidlertid vært tonet ned. En usbekisk journalist (a) (møte i Bisjkek, september 2013) opplyste også at hvis noe skulle skje med en usbekisk asylsøker ved retur, vil denne informasjonen mest sannsynlig bli spredd via sosiale medier, som har blitt mer og mer utbredt blant den yngre befolkningen i Usbekistan. Samme kilde opplyste at det er få menneskerettighetsaktivister igjen i landet til å rapportere om hendelser, så det kan likevel hende at arrestasjoner og overgrep skjer uten at dette blir rapportert videre.

Flere kilder har trukket fram at det mest avgjørende for situasjonen til en usbeker som returner fra utlandet, er hva vedkommende har gjort mens han har vært i utlandet.

Den usbekiske menneskerettighetsaktivisten i Frankrike mente imidlertid at dommen mot de seks kan ha vært gitt for å skremme andre borgere fra Usbekistan fra å søke asyl i utlandet (møte, februar 2015). Hun mente at regimet opplever at asylsøkere i utlandet gir Usbekistan et dårlig rykte, og at det er viktig for myndighetene å vise at det er farlig å søke asyl.

Det var også HRWs vurdering at det å søke asyl for en usbeker blir sett på som en illojal handling, og at en slik handling i seg selv, om den blir kjent, kan skape en farlig situasjon for den enkelte. HRW mente likevel at det er den enkeltes handlinger og sosiale liv som er viktig for situasjonen ved retur, hvem den enkelte har hatt kontakt med og hva vedkommende har gjort i hjemlandet og i utlandet (møte i Oslo, februar 2015). Det var viktig å se på hver og en av asylsøkernes sosiale historie: hva har vedkommende gjort mens han har vært i utlandet og hvem han har hatt omgang med.

Når det gjelder de seks som returnerte fra Norge, mente HRW at det er på det rene at de ikke har hatt noen religiøs eller politisk profil i hjemlandet, men at de har hatt noen forbindelser mens de var i Norge som har satt dem i søkelyset ved retur.

Memorial hadde også samme vurdering som HRW (møte i Oslo, februar 2015) og mente at det faktisk at personer har søkt asyl i utlandet vekket mer oppmerksomhet for seks–syv år siden. Tidligere var det færre som reiste ut som asylsøkere, og de som gjorde det, var personer i opposisjon mot regimet. I de senere årene er det mange som reiser ut og søker asyl, fordi dette er eneste måten å legalisere et opphold på. I realiteten er de arbeidssøkende, og dette vet det usbekiske regimet. Generelt følger

myndighetene med på de som har vært i utlandet, uavhengig av om de har vært ute av landet som arbeidsmigranter eller asylsøkere. Skillet mellom arbeidsmigranter og asylsøkere er dermed i ferd med å viskes ut, og er ikke like markant som det var tidligere, ifølge Memorial.

Memorials inntrykk er at det å søke asyl i seg selv ikke gir grunnlag for straffeforfølgelse, men man kan komme i søkelyset om man har vært del av ulovlige grupperinger i utlandet. Det å søke asyl i utlandet i seg selv ble heller ikke referert til som noe negativt i filmen, slik det kunne ha blitt bare få år før filmen ble produsert (møte i Oslo, februar 2015).

Ifølge den usbekiske menneskerettighetsaktivisten Surat Ikramov vil usbekiske borgere som har søkt asyl i utlandet, og som så returnerer, ikke risikere overgrep fra myndighetene for det forholdet alene at de har søkt asyl. Det må, ifølge Ikramov, i så fall være et annet grunnlag for at vedkommende fanger myndighetenes interesse (møte i Almaty, november 2017). Det hender imidlertid at personer som returnerer til Usbekistan har vært etterlyst over lengre tid og så pågripes ved retur. Ikramov minner også om usbekiske myndigheters såkalte kvotesystem, som innebærer at et visst antall personer skal pågripes og domfelles for at myndighetene skal vise at de gjør jobben sin.

Memorial opplyste i september 2017 (møte, Oslo) at etter det de kjente til, har ikke myndighetenes syn på arbeidssøkende vs. asylsøkere endret seg under den nye presidentens styre. Mirzijojev er imidlertid ikke så negativ til arbeidsutvandring som Karimov var. Karimov ønsket ikke at usbekere skulle forlate Usbekistan og bli påvirket av forholdene utenfor Usbekistan. Mirzijojev sier imidlertid at arbeidsutvandringen må reguleres. Ifølge Surat Ikramov har Mirzijojev sagt at han ønsker å skape arbeidsplasser for folk i Usbekistan, og ønsker således arbeidsmigranter tilbake til landet (møte i Almaty, november 2017).

4.3 DE SOM RETURNERER TIL USBEKISTAN MED RELIGIØST MATERIALE

Det er noe forskjellig syn på hvorvidt kontrollen ved retur til Usbekistan har blitt endret etter at Mirzijojev ble president, avhengig av informasjonen kildene besitter.

Memorial uttalte i 2015 at kontrollen med de som returnerer til Usbekistan var blitt strengere i løpet av de to foregående årene (møte i Oslo, februar 2015). Dette innebærer blant annet økt kontroll av hva folk har med seg over grensen. Karimov vedtok 20. januar 2014 en forordning som sier at innførsel av alt religiøst materiale er forbudt (Memorial, e-post mars 2015). Også bibler er det forbudt å innføre. Minimum strafferamme for import av ulovlig religiøs litteratur er fem års fengsel. Befolkningen er kjent med at religiøst materiale til støtte for ekstremistiske grupper som Islamic Movement of Uzbekistan er straffbart, men mange er ikke klar over at det å oppbevare en preken av en imam på en PC også kan føre til straffeforfølgelse. Memorial opplyser at innførsel av religiøst materiale inn i andre tidligere sovjetrepublikker blir straffeforfulgt som smugling, mens usbekiske borgere som bringer inn religiøst materiale ofte blir anklaget for å ha dannet en ekstremistisk organisasjon i det landet de kom fra, i tillegg til å anklages for smugling. Myndighetene er generelt oppmerksomme på personer som har vært i utlandet. Det anses som «farlig» å ha vært ute av landet og fått nye ideer (Memorial, e-post mars 2015).

Mistenksomheten og overvåkingen av personer som har vært ute av landet en periode som arbeidssøkende eller som asylsøker er den samme som under Karimovs regime.

Sikkerhetstjenesten og Innenriksdepartementet driver sin virksomhet som før, ifølge Memorial (møte i Oslo september 2017). Blant annet viser Memorial til at usbekisk sikkerhetstjeneste fortsatt driver like aktivt i Russland som tidligere, idet Usbekistan har krevd utlevering av usbekiske borgere i en rekke saker etter at Mirzijojev tok over presidentembetet (Memorial, møte i Oslo september 2017). Se mer om utleveringsbegjæringer til Usbekistan i Landinfos notat *Usbekistan: Utlevering av usbekiske borgere til Russland* (Landinfo 2013).

En usbekisk kilde som ønsker å være anonym (usbekisk kilde (b), møte i Almaty november 2017) opplyste at selv om det er færre slike domfellelser etter at Mirzijojev ble valgt som president i desember 2016, er det fortsatt slik at hvis en person som returnerer fra utlandet har en tale fra en imam som er svartelistet på mobilen, vil personen bli arrestert og domfelt. Ifølge kilden har det også vært slike tilfeller i løpet av 2017. De personene kilden kjenner til har returnert fra Russland, Tyrkia og Syria. Kilden vet ikke hvor mange som har blitt arrestert det siste året, men viser til tre-fire personer fra hans område i Usbekistan. Kilden forteller at grensene bevoktes av sikkerhetstjenesten (SNB).⁷ Færre enn tidligere blir anholdt ved retur. Det er fordi befolkningen i større grad er klar over at de kan få problemer hvis de har med seg religiøst materialet, og at de risikere å bli anholdt og domfelt hvis det oppdages. Kilden mener at det har blitt færre som stoppes og tas til side for kontroll ved retur enn tidligere. Under Karimovs regime ble veldig mange som kom fra Russland stoppet ved retur, men nå er det kun de som fremstår som mistenkelige som stoppes, ifølge kilden. Dette er hans oppfatning av situasjonen ut ifra det han hører fra andre.

Det er ikke store endringer hva gjelder kontrollen på flyplassen i Tasjkent. Kontrollen er like streng som før, ifølge Ikramov. Ikramov viste til at Mirzijojev har uttalt at han vil innføre såkalte grønn korridor på flyplassen, slik at færre skal bli kontrollert, men så vidt han vet, har ikke dette skjedd ennå (møte i Almaty, november 2017).

Mange tusen personer som tidligere var oppført på myndighetenes såkalte svartelister fordi de befant seg i utlandet, og/eller var slektninger av personer dømt på religiøst grunnlag, har blitt fjernet fra listen etter at Mirzijojev kom til makten (Memorial, september 2017; Ikramov, november 2017). Landinfo er imidlertid ikke kjent med hvilken innvirkning dette har hatt på retursituasjonen til usbekere.

4.4 SPESIELT OM SIKKERHETSTJENESTEN (SNB)

Ifølge den usbekiske menneskerettsaktivisten Surat Ikramov ble forholdet mellom den russiske etterretningen (FSB) og den usbekiske sikkerhetstjenesten (SNB) intensivert etter at Shavkat Mirzijojev tok over president i september 2016 (møte i Almaty november 2017). Usbekistan har åpnet tre nye generalkonsulat i Russland i løpet av 2017 (Memorial, november 2017).

Ikramov viste til at SNB frykter for at de vil miste makt etter Mirzijojevs inntreden, og at det er viktig for SNB å posisjonere seg overfor Mirzijojev (møte i Almaty, november 2017). Det har vært kjent at Mirzijojev ikke har hatt samme kontroll med SNB som Karimov hadde, og at SNB har vært sett på som en bremsekloss for

⁷ Grenseovergangene mellom Usbekistan og Kirgisistan (blant annet Dostuk som er den mest kjente, og som ligger utenfor Osj på kirgisisk side) var i et par år stengt for fri ferdsel, bortsett fra for de som har kunnet vise fram en innbydelse til bryllup eller begravelse. Den ble åpnet igjen høsten 2017, etter at Mirzijojev ble president (usbekisk kilde (b), møte i Almaty november 2017).

Mirzijojevs initiativ til reformer. Ifølge Memorial trenger SNB å vise at de er handlingsdyktige og at de kan rettferdiggjøre sin eksistens (møte i Oslo, september 2017)

Etter at Mirzijojev avsatte den tidligere sjefen for sikkerhetstjenesten, Rustam Inoyatov, 31. januar 2018, er spørsmålet om sikkerhetstjenestens rolle fremover åpen.

Rustam Inoyatov er byttet ut med Ihtijo Abdullajev. Det at Inoyatov nå er avsatt, kan bety at Mirzijojevs reformplaner raskere kan bli gjennomført, men ifølge flere eksperter intervjuet av RFE/RL er det ikke sikkert Inoyatov vil være fullstendig uten innflytelse i fremtiden (Pannier 2018). Kildene intervjuet av RFE/RL viste til at Inoyatov etter deres oppfatning ikke vil bli stilt strafferettslig ansvarlig for noen av sine gjerninger, og at han på ingen måte vil bli utstøtt fra det gode selskap.

Den 29. mars 2018 vedtok nasjonalforsamlingen loven om SNB. Loven regulerer SNBs mandat og aktiviteter (Ikramov, e-post mars 2018). Det har tidligere ikke eksistert noe lovverk for SNBs aktiviteter (Ikramov, møte i Almaty november 2017).

Store deler av sikkerhetstjenesten har etter hvert blitt byttet ut. Ifølge diplomatisk kilde (møte i Oslo, april 2018) har også mange av sikkerhetstjenestens utsendinger på usbekiske ambassader blitt tilbakekalt til Usbekistan i tillegg til at tolv usbekiske ambassadører skal ha blitt tilbakekalt og erstattet med nye personer.

4.5 GENERELL MISTANKE MOT ALLE SOM HAR VÆRT I NORGE?

HRW (møte i Oslo, februar 2015) opplyste at det usbekiske regimet opptrer irrasjonelt, og at det dermed er svært vanskelig å vite hvem som risikerer straff ved retur og hvem som ikke gjør det. HRW vurderte det ikke slik at domfellelsen av de seks tidligere asylsøkerne vil føre til en generell mistanke mot alle som har vært i Norge som asylsøkere. HRW viste til at arrestasjoner og reaksjoner mot antatt religiøse kommer i bølger. Det er mange forhold som spiller inn. Både Memorial og HRW (Oslo, februar 2015) viste til at SNB har behov for å vise styrke. Enkelte ganger er en bestikkelse nok til å bli løslatt etter å ha blitt anholdt, andre ganger ender saken med domfellelse. En domfellelse viser at myndighetene har styrke og scorer billige politiske poeng.

HRW opplyste videre at det går i bølger hva personer blir tiltalt for. I en periode ble mange usbekere tiltalt for tilhørighet til Hizb ut-Tahrir, mens tiltalen mot de seks som returnerte fra Norge i 2014 gjaldt tilhørighet til Islamic Movement of Turkestan.

Man kan ikke se domfellelsene ensidig knyttet til Norge, og det kan ha vært tilfeldig at akkurat disse seks fra Norge ble arrestert og domfelt. Flere profilerte eksil-usbekere oppholder seg i Norge og Sverige, og oppmerksomheten mot Norge kan dermed være større enn mot en del andre land. Nærvær av kjente opposisjonspolitikere innebærer trolig at usbekiske myndigheter følger ekstra godt med på usbekere i Norge, og også i Sverige, ifølge HRW (møte i Oslo, februar 2015). En usbekisk menneskerettighetsaktivist trakk fram eksilmiljøene i Sverige og Norge som faktorer for usbekisk etterretningsinteresse for disse landene. Begge land har kjente usbekiske opposisjonelle i sitt eksilmiljø, og kan derfor påkalle ekstra oppmerksomhet. Dette kan føre til en ekstra mistenksomhet mot personer som returnerer fra Norge og Sverige (møte i Frankrike, februar 2015; e-post, mars 2018).

Memorial mente at det er tilfeldig at de seks asylsøkerne fra Norge ble dømt. Memorial kjenner ikke personlig til disse seks, og tar dermed forbehold om at det kan være noe

spesielt med dem. Men slik Memorial leser dommen, så er det ikke noe spesielt med disse som tilsier at de skulle bli domfelt.

Ifølge Memorial (møte i Oslo, februar 2015) er det vanskelig å trekke konklusjoner om hva som vil skje med fremtidige asylsøkere som følge av det som skjedde med de seks fra Norge. Det er ikke slik at alle som returneres nå vil utsettes for represalier, det vurderes slik at det er tilfeldig hvem som rammes. Det tas stikkprøver. Generelt er det vanskelig å si noe konkret om hvem som rammes og hvem som ikke rammes. Memorial trakk imidlertid fram det faktum at myndighetene i Usbekistan har trådd over enda en grense når de rammer personer som har vært i Vesten. Usbekistan er ikke lenger redd for å involvere seg i det som skjer i andre land.

Memorial kjenner til flere tilfeller av personer som har fått problemer ved retur til Usbekistan, men dette er usbekere som har oppholdt seg i Russland og som har blitt begjært utlevert til Usbekistan. Disse personene har blitt fengslet ved retur. Memorial har fått 57 henvendelser fra usbekiske borgere som har oppholdt seg i Russland og som har blitt begjært utlevert til Usbekistan i løpet av perioden 2013–2015.

En usbekisk menneskerettighetsaktivist (møte i Frankrike, februar 2015; e-post, mars 2018) som kjenner usbekisk eksilmiljø godt, opplyste å kjenne til flere tilfeller av returnerte fra Norge som har opplevd problemer ved retur til Usbekistan. Dette er, etter det Landinfo kjenner til, en blanding av personer som har reist tilbake etter eget ønske, de seks tidligere omtalte straffedømte og de tre som ble frikjent (i 2014), men også andre som skal ha blitt anholdt ved retur. Ingen av sakene skal ha skjedd etter at de seks usbekiske borgerne ble domfelt i desember 2014. Landinfo kjenner imidlertid ikke til detaljene i disse sakene, og har heller ikke fått bekreftet alle opplysningene fra annet hold. Den usbekiske menneskerettighetsaktivisten opplyser i mars 2018 at det er flere personer som har blitt stoppet ved retur og som har blitt tvunget til å oppgi navn på andre usbekere. Landinfo er kjent med dette fra andre kilder, blant annet HRW og Memorial, det at usbekere kan bli stoppet, avhørt og tvunget til å oppgi navn på andre usbekere.

Flere kilder har uttalt at oppmerksomheten rundt retur fra enkelte land vekker ekstra oppmerksomhet hos usbekiske myndigheter. Ifølge kildene blir personer som returnerer fra Tyrkia svært ofte tatt til side for samtale og eventuelt anholdelse (internasjonal organisasjon, møte i Bisjkek, 2015; forsker møte i Osj, oktober 2016; usbekisk journalist (c) møte i Osj oktober 2016; Ikramov, møte i Almaty november 2017). Journalist (c) opplyste at returnerte fra Russland også kunne risikere å bli stoppet ved retur. Landinfo forstod det slik at det ikke er direkte flyforbindelse fra Syria til Usbekistan, og at personer som returnerer fra Tyrkia lett kan mistenkes for å ha tilknytning til fremmedkrigere i Syria, noe også Surat Ikramov og en usbekisk kilde (b) har påpekt (møter i Almaty, november 2017). Begge kilder viste til konkrete tilfeller av anholdelser av personer som returnerte fra Tyrkia i 2017, etter at usbekere hadde vært involvert i terroraksjoner i utlandet. Surat Ikramov og hans menneskerettighetsorganisasjon blir oppsøkt av familiemedlemmer av arresterte og domfelte, og har opplyst at i løpet av 2017 ble han oppsøkt av familiemedlemmer av returnerte fra Russland som hadde blitt arrestert og fengslet ved retur (e-post, mars 2018).

Se generelt om retursituasjonen i Landinfos respons *Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode* (Landinfo 2017).

4.6 INFORMANTER I DET USBEKISKE MILJØET

Flere kilder hevder at den usbekiske sikkerhetstjenesten har informanter rundt omkring i Europa, også i Norge (usbekisk journalist (b), møte i Osj oktober 2015; Ikramov, møte i Bisjkek oktober 2015; usbekisk menneskerettighetsaktivist i Frankrike, møte februar 2015; e-post mars 2018). Den usbekiske menneskerettighetsaktivisten i Frankrike kjenner til personer i Sverige hun mener kan være informanter for myndighetene og rapporterer om den usbekiske befolkningen i Sverige. Hun mener at det også er usbekiske informanter i Norge. En trend de senere årene skal være at det ikke kun er profesjonelle agenter som jobber for sikkerhetstjenesten, men at også sivile personer rekrutteres til å bli informanter (usbekisk menneskerettighetsaktivist møte februar 2015). Landinfo kjenner ikke til hvor kilden har informasjonen om eventuelle informanter fra, men vedkommende har et stort nettverk blant usbekiske asylsøkere i utlandet. Informasjonen har ikke blitt bekreftet av andre kilder.

HRW mente at det er sannsynlig at det har vært informanter i det usbekiske miljøet i Oslo som har tystet på de seks domfelte (møte i Oslo, februar 2015).

Memorial forklarte at usbekiske myndigheter har visst om at de seks domfelte var samlet i grupper og så på filmer med religiøst innhold, men at det kan være aktive sikkerhetsagenter fra Usbekistan som følger med. Dette kan ha ført til at nettopp disse seks personene ble arrestert og senere domfelt. Personer blir utspurt på grensen, og kan eventuelt gi informasjon om andre borgere, som så kan bli tiltalt (møte i Oslo, februar 2015).

Den usbekiske menneskerettighetsaktivisten (møte i Frankrike, februar 2015) viste til at de seks domfelte var blitt angitt av de tre andre som ble løslatt og at én av de seks hadde religiøst materiale med seg ved retur. Det var dette som felte ham og gruppen. Ifølge den usbekiske menneskerettighetsaktivisten blir personer som har vært i utlandet en periode automatisk stoppet ved retur til Usbekistan. De som returnerer blir tatt inn til avhør på flyplassen og blir eventuelt sluppet fri, avhengig av profil og aktivitet i hjemlandet og i utlandet. Etter et avhør på flyplassen, kan det ta to til tre måneder før politiet kommer hjem til vedkommende for å pågripe personen. I mellomtiden har diverse undersøkelser blitt gjort. Menneskerettighetsaktivisten mente at SNB har lister over personer de mener har søkt asyl, og hvem som på ulikt vis har drevet en form for sensitiv politisk aktivitet i utlandet. Myndighetene gjør sine undersøkelser om hvorvidt en person driver religiøs virksomhet. Videre opplyste kilden at myndighetene har sine databaser over personer som er aktive på Internett, som har skrevet artikler eller som har deltatt i ulike arrangementer, for eksempel med koblinger til hendelsen i Andizjan.

HRW viser til at det er vanskelig å forutse hvem som blir anholdt og hvem som ikke blir det. Men hvis en person stikker seg ut, så er dette tilstrekkelig til å få mistenksomheten rettet mot seg, og dermed også til å bli anholdt og fengslet. HRW viser også til usbekiske informanter og hevder at dette er relevant. HRW kjenner med sikkerhet til at usbekisk sikkerhetstjeneste opererer i europeiske land. Den islamske imamen Nazarov, som ble forsøkt drept i Sverige i februar 2012, viser nettopp dette (HRW, møte i Oslo, februar 2015; RFE/RL 2017).

Memorial opplyste at situasjonen er den samme under president Mirzijojev. Regimet følger med på det som foregår, både i Usbekistan og i utlandet (møte i Oslo, september 2017).

4.7 UTPRESSING

En usbekisk menneskerettighetsaktivist (møte i Frankrike, februar 2015) viste til at mange reiser til Norge og Sverige for å jobbe og tjene penger. Dette vet usbekiske myndigheter, og ved retur pågripes personene med det formål at de skal presses for penger. Enkelte anklages videre for å ha finansiert terrorvirksomhet i utlandet.

4.8 PERSONER MED KOBLING TIL PERSONENE SOM ER DOMFELT

Ifølge Memorial (møte i Oslo, september 2017) og Surat Ikramov (møte i Almaty, november 2017) er etterforskningen i saken mot de seks tidligere asylsøkerne for lengst avsluttet. Flere personer vil ikke bli domfelt i den konkrete saken.

Memorial mente imidlertid at situasjonen er den samme som tidligere omtalt vedrørende hvem som kan bli mistenkt for å ha hatt kontakt med personer som ansees som en trussel mot regimet (september 2017). Memorial opplyste i 2015 (møte i februar 2015) at personer som er nevnt i dommen fra 2014 kan komme til å bli avhørt og nevne andre personer. Memorial (møte i Oslo, april 2016) har senere uttalt at for at personer som har hatt kontakt med de seks domfelte eller med andre som er nevnt i dommen skal komme i myndighetenes søkelys, må usbekiske myndigheter kjenne til denne kontakten. Myndighetene må bli informert og noen må navngi disse personene – da kan de være i fare.

En usbekisk kilde (a) uttalte det samme. Kontakten med personer som myndighetene oppfatter som religiøst og/eller politisk opposisjonelle i utlandet må være av en slik art at vedkommende assosieres med disse. Myndighetene må videre være kjent med denne kontakten for at vedkommende skal kunne få reaksjoner ved retur. Kilden opplyste samtidig at usbekiske myndighetene har «usynlige øyne» i utlandet (møte i Oslo, juni 2017).

Surat Ikramov opplyste at dersom en person blir stoppet av usbekiske myndigheter ved retur, men ikke selv har drevet noen form for religiøs/politisk aktivitet i utlandet, vil personen bli sluppet og ikke oppleve problemer. Hvis derimot sikkerhetstjenesten oppfatter personen som religiøs, vil det være problematisk (møte i Almaty, november 2017).

5. REFERANSER

5.1 SKRIFTLIGE KILDER

- Ferghana News (2014, 26. desember). Uzbeks returning from Norway tortured, bashed on TV and convicted for extremism. *Ferghana News*. Tilgjengelig fra <http://enews.ferghananews.com/articles/2903> [lastet ned 18. september 2017]
- Ferghana News (2015, 15. januar). Tortured “Norwegians” in Uzbekistan: Rights advocates raising alert again. *Ferghana News*. Tilgjengelig fra <http://enews.ferghananews.com/news.php?id=2910&mode=snews> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2003, september). *From house to house. Abuses by Mahalla Committees*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/uzbekistan0903full.pdf> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2008, 12. mai). *Saving its Secrets – Government repression in Andijan*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://hrw.org/reports/2008/uzbekistan0508/uzbekistan0508web.pdf> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2011, 15. mars). *Uzbekistan: Government Shuts Down Human Rights Watch Office*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/en/news/2011/03/15/uzbekistan-government-shuts-down-human-rights-watch-office> [lastet ned 18. september 2017]
- ICG, dvs. International Crisis Group (2005, 25. mai). *Uzbekistan: The Andijon Uprising*. Bisjkek/Brussel: ICG. Tilgjengelig fra <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/uzbekistan/uzbekistan-andijon-uprising> [lastet ned 25. september 2017]
- ICG (2006, 16. februar). *Uzbekistan: In for the Long Haul*. Bisjkek/Brussel: ICG. Tilgjengelig fra <http://old.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/uzbekistan/B045-uzbekistan-in-for-the-long-haul.html> [lastet ned 25. september 2017]
- Landinfo (2013, 30. august). *Uzbekistan: Utlevering av usbekiske borgere fra Russland*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra https://landinfo.no/asset/2472/1/2472_1.pdf [lastet ned 12. mars 2018]
- Landinfo (2017, 2. januar). *Uzbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/3484/1/3484_1.pdf [lastet ned 22. august 2017]
- Landinfo (2018, 19. februar). *Uzbekistan: Overvåking av befolkningen og utsatte grupper*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra https://landinfo.no/asset/3675/1/3675_1.pdf [lastet ned 12. mars 2018]
- Pannier, B (2018b, 4. februar). Majlis podcast: With Uzbek security chief out, Mirziyoev loses last obstacle to reform. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/majlis-podcast-uzbekistan-after-inoyatov/29017532.html> [lastet ned 6. februar 2018]
- RFE/RL (2017, 21. februar). Five years after shooting, Uzbek Imam recovers ability to speak. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-imam-nazarov-recovering-attack-sweden/28322492.html> [lastet ned 20. september 2017]
- UNHCR (2006, mars). *International protection considerations regarding asylum-seekers and refugees from the Republic of Uzbekistan*. Genève: UNHCR.
Rapporten er ikke lenger tilgjengelig på Internett.
- U.S. Department of State (u.å.). *Foreign terrorist organizations*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> [lastet ned 12. mars 2018]

5.2 MUNTlige KILDER

- Forsker. Møte i Osj oktober 2016.
- Diplomatisk kilde. Møte i Oslo april 2018.

- HRW, dvs. Human Rights Watch. Møte med Steve Swerdlow i Oslo 10. februar 2015.
- Ikramov, Surat. Usbekisk menneskerettighetsaktivist. Møter i Bisjkek oktober 2015 og Almaty november 2017. E-post mars 2018.
- Internasjonal organisasjon. Møte i Bisjkek oktober 2015.
- Memorial. Møter i Oslo 2. februar 2015, april 2016, september 2017. E-post mars 2015.
 Russisk menneskerettighetsorganisasjon med stor ekspertise på Usbekistan. Kilden anses for å ha svært god oversikt over rettsforhold og menneskerettighetsovergrep i Usbekistan gjennom å ha arbeidet med forhold knyttet til Usbekistan i en rekke år. Memorial har samlet et arkiv på flere hundre rettskjennelser. Informasjonen har de fra menneskerettighetsorganisasjoner i Usbekistan og også fra slektninger av de som har henvendt seg til Memorial. Dokumentene finnes ikke på Internett.
- Usbekisk journalist (a). Møte i Bisjkek september 2013.
- Usbekisk journalist (b). Møte i Osj oktober 2015.
- Usbekisk journalist (c). Møter i Osj oktober 2016.
- Usbekisk kilde (a). Møte i Oslo juni 2017.
 Kilden er forsker og har arbeidet for en internasjonal organisasjon i Sentral-Asia.
- Usbekisk kilde (b). Møte i Almaty november 2017.
 Kilden bor i Usbekistan og har god kunnskap om lokale forhold i landet. Kilden har blitt anbefalt som en troverdig og godt opplyst kilde av andre kilder Landinfo har hyppig kontakt med.
- Usbekisk menneskerettighetsaktivist. Møte i Frankrike 17. februar 2015. E-post mars 2018.
 Menneskerettighetsaktivisten er leder for en usbekisk menneskerettighetsorganisasjon. Kilden er godt oppdatert om forholdene i Usbekistan og om usbekeres forhold i utlandet gjennom en tett kontakt med eksilmiljøet.
- Utlendingsnemnda. Møte 6. januar 2015.